

**МОДЕЛЬ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН ДО
ЗДІЙСНЕННЯ ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО ПІДХОДУ У НАВЧАННІ УЧНІВ
ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

Стаття присвячена проблемі підготовки майбутніх учителів гуманітарних дисциплін до здійснення диференційованого підходу у навчанні учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Дослідження висвітлює та обґрунтовує зміст та структуру моделі підготовки майбутніх учителів до здійснення зазначеного підходу у навчанні учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

Зумовлена суспільними потребами необхідність підвищення рівня викладання гуманітарних дисциплін у загальноосвітніх навчальних закладах (ЗНЗ) є фактором, який спрямовує вищі педагогічні навчальні заклади на підготовку генерації фахівців, здатних до реалізації професійної діяльності на гуманістичних, особистісно-орієнтованих засадах.

На думку науковців, які займалися дослідженням проблеми диференційованого підходу (ДП) у навчанні, диференційованого навчання (І. С. Осмоловської, О. Г. Братанич, І. С. Якиманської, П. І. Сікорського та інших), означений підхід є важливою умовою організації навчання на особистісно-орієнтованій основі, оскільки його реалізація передбачає врахування індивідуально-типологічних особливостей учнівського контингенту в процесі організації навчально-пізнавальної діяльності та дозволяє створити сприятливі умови для розвитку задатків, здібностей, пізнавальних інтересів, когнітивних стилів учнів у процесі навчання.

Відповідно, підготовку вчителів гуманітарних дисциплін до здійснення ДП у навчанні учнів вважаємо одним із важливих завдань вищої педагогічної школи. Незважаючи на численні педагогічні дослідження у сфері професійної підготовки майбутніх учителів (О. А. Абдулліної, І. Я. Зязюна, З. М. Курлянд, В. О. Сластьоніна, О. А. Дубасенюк, Є. М. Павлютенкова) та дослідження присвячені ДП і організації педагогічного керівництва диференційованим навчанням учнів (Г. І. Коберник, Л. В. Жовтан, Я. С. Фруктової, Н. В. Кузьміної, І. Є. Унт, С. Г. Чиж, І. М. Чередова), питання підготовки вчителів гуманітарного профілю до здійснення зазначеного підходу залишається актуальним.

До такого висновку ми дійшли у результаті аналізу даних проведеного нами анкетування учителів історії, української мови та літератури, англійської мови різних регіонів України. Анкетування підтвердило звуженість фонду знань учителів цієї спеціалізації по проблемі ДП та недостатній рівень розвитку вмінь планування та організації диференційованого навчання на уроках предмету спеціалізації.

Метою статті є розробка та обґрунтування змісту і структури моделі підготовки майбутніх учителів гуманітарних дисциплін до здійснення ДП у навчанні учнів ЗНЗ.

Ми розглядаємо підготовку до здійснення ДП як багатофункціональний процес, спрямований на формування мотивів, потреб, ціннісних орієнтацій майбутніх учителів гуманітарних дисциплін, які зумовлюють їх звернення до реалізації цього підходу, розвиток у них особистісних та професійних якостей, які є підґрунтям реалізації ДП та засвоєння майбутніми педагогами знань, розвиток у них умінь та навичок, необхідних для здійснення цього підходу у професійно-педагогічній діяльності.

Застосування системного підходу, який спрямовує на розкриття цілісності педагогічних об'єктів, виявлення у них різних типів зв'язків та зведення у єдину теоретичну картину [1: 26], до предмета нашого дослідження дозволило нам запропонувати узагальнену модель підготовки майбутніх учителів гуманітарних дисциплін до здійснення ДП у навчанні учнів ЗНЗ у вигляді комплексу взаємопов'язаних компонентів педагогічного процесу, які забезпечують формування готовності до здійснення означеного підходу, визначеної нами результативною характеристикою даної підготовки.

Отже, модель, яка пропонується, визначає мету, зміст, дидактичні передумови (підходи, принципи) організації підготовки, педагогічні умови її ефективності, форми, методи, а також контроль та оцінку результатів підготовки (див. рис. 1).

Метою підготовки майбутніх учителів гуманітарних дисциплін до здійснення ДП у навчанні учнів ЗНЗ є забезпечення формування готовності майбутніх педагогів до реалізації означеного підходу у професійно-педагогічній діяльності. Зміст підготовки фактично визначається наповненням складових готовності до здійснення ДП (знання, уміння, навички, мотиви, ціннісні орієнтації тощо) та має послідовно реалізовуватись у ході вивчення студентами різних блоків навчальних дисциплін, зокрема, педагогічних, предметно-методичних шляхом збагачення змісту курсів "Педагогіка" (розділ "Дидактика"), "Методика викладання предмету спеціалізації" інформацією про ДП, диференціацію та диференційоване навчання, педагогічні та методичні аспекти реалізації цього підходу тощо.

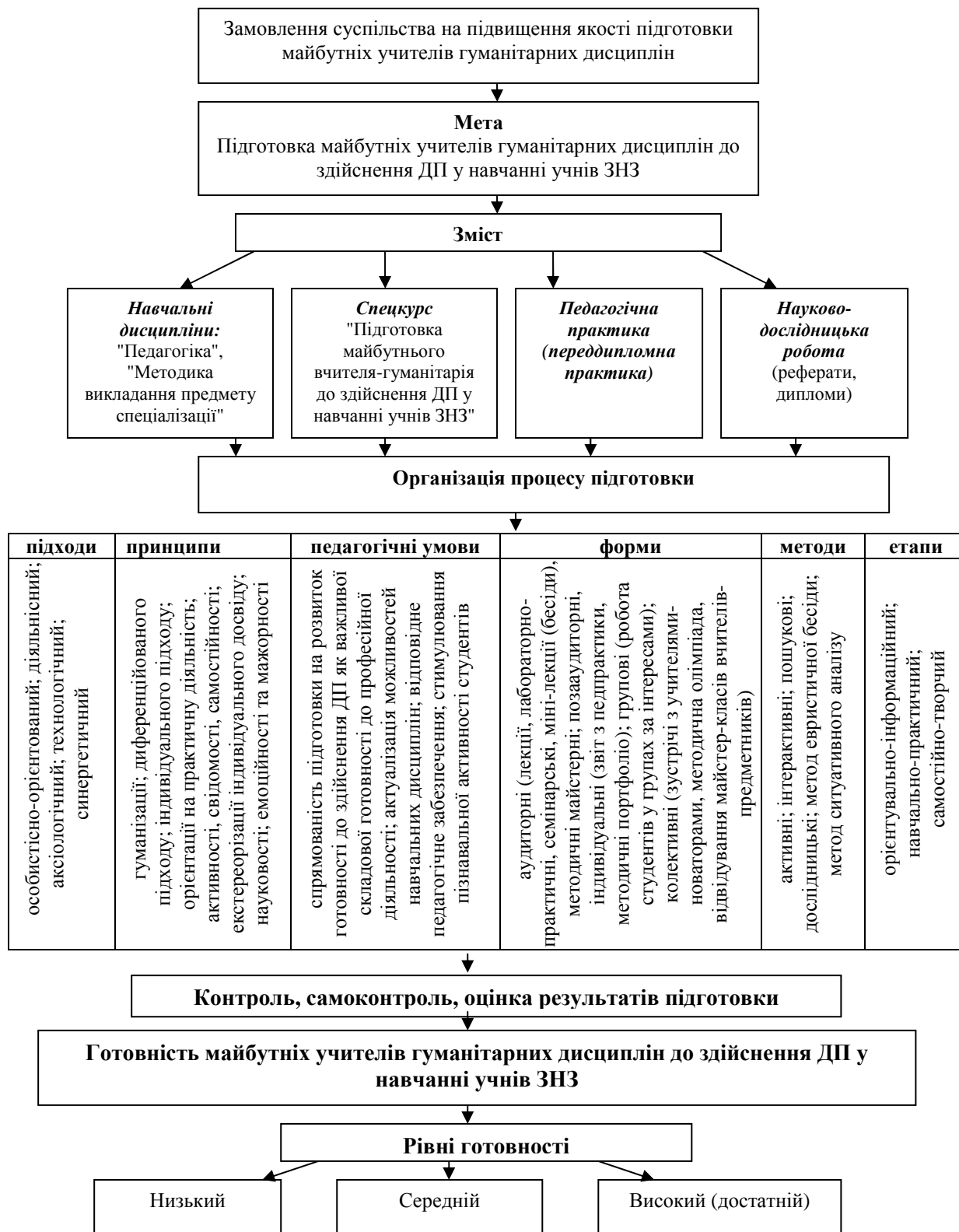

Рис. 1. Модель підготовки майбутніх учителів гуманітарних дисциплін до здійснення ДП у навчанні учнів ЗНЗ.

Пріоритетне місце в системі підготовки майбутніх учителів гуманітарних дисциплін займає спецкурс "Підготовка майбутнього вчителя до здійснення ДП у навчанні учнів ЗНЗ". Завданнями його є: формування цілісного уявлення студентів про ДП і сутність його реалізації вчителем у професійній діяльності; ознайомлення майбутніх учителів із специфікою реалізації різних видів диференціації;

оволодіння студентами методами (методиками) діагностики особливостей учнів, які можуть стати підставою для внутрішньої диференціації; оволодіння студентами необхідним комплексом умінь, які дозволяють втілити ДП у професійно-педагогічну діяльність та органічно інтегрувати диференційоване навчання у методичні етапи занять предмету спеціалізації.

Важливим у ході реалізації підготовки до здійснення ДП є також залучення ресурсу педагогічної практики, в процесі якої студенти можуть продемонструвати рівень своїх знань по проблемі, уміння реалізації підходу у навчанні учнів на уроках предмету спеціалізації.

Крім того, зміст підготовки також віддзеркалюється у науково-дослідницькій роботі студентів, у ході якої вони мають можливість реалізувати накопичені знання, досвід та уміння здійснення ДП. Результатом творчого пошуку майбутніх учителів гуманітарних дисциплін у цьому напрямі є написання та захист курсових робіт, дипломних проектів, виступи на науково-практичних конференціях.

Наступний компонент моделі ілюструє організацію процесу підготовки майбутніх учителів гуманітарних дисциплін до здійснення ДП у навчанні учнів ЗНЗ. Беручи до уваги той факт, що процес підготовки є багатofункціональним механізмом, у ході організації підготовки вважаємо за доцільне використання наступного комплексу підходів:

- **особистісно-орієнтований** – дозволяє розглянути підготовку у "термінах розвитку особистісних та професійних якостей та здібностей студентів" [1: 26] та спрямувати процес навчання на створення необхідних для такого розвитку умов;

- **діяльнісний** – дозволяє, з одного боку, побудувати підготовку таким чином, що основою для визначення знань, умінь, навичок та способів дій, які підлягають засвоєнню та розвитку, стає аналіз професійної діяльності вчителя-гуманітарія у контексті реалізації ним ДП, а, з іншого боку, використання цього підходу дозволяє студентам стати активними суб'єктами навчальної діяльності;

- **технологічний** – дозволяє спроектувати процес підготовки у форматі технології та в опорі на послідовну та планомірну її реалізацію у контексті досягнення попередньо визначених цілей та результатів;

- **аксіологічний** – дозволяє спрямувати підготовку на формування у студентів ціннісного відношення до важливості реалізації ДП та сприяти формуванню гуманного ставлення до підростаючого покоління загалом;

- **синергетичний** – "основними орієнтирами якого є саморозвиток, самореалізація, креативність та творчість" [2: 23], дозволяє зорієнтувати підготовку майбутніх учителів на формування їх творчої індивідуальності, здатності до прийняття нестандартних рішень у педагогічних ситуаціях, що виникають у ході реалізації ДП.

Ще одним компонентом, представленим у моделі, який розкриває дидактичні передумови організації підготовки майбутніх учителів гуманітарних дисциплін до здійснення ДП у навчанні учнів, є комплекс принципів, що складають підґрунтя її ефективності.

Використання попередньо визначених підходів зумовлює дотримання наступних принципів:

- **гуманізація**, який орієнтує на повагу та визнання студентів як особистостей, зумовлює необхідність стимулювання їх самовиявлення та самореалізації у процесі навчання. Відповідно, методи та прийоми, що супроводжують втілення цього принципу на практиці, з точки зору науковців, мають відповідати таким вимогам: "діалогічність, творчий характер діяльності, надання суб'єктам простору свободи для прийняття рішень" [3: 21]. До таких методів відносимо: активні, інтерактивні, проблемні, пошукові.

- **принцип диференційованого підходу** у навчанні зумовлює врахування індивідуально-типологічних особливостей студентського контингенту у процесі організації підготовки та передбачає варіативність методів, способів діяльності та організаційних форм навчання студентів з огляду на виявлені типологічні особливості;

- **принцип індивідуального підходу** зумовлює врахування індивідуальних особливостей студентів та передбачає надання їм індивідуальних завдань, які вони можуть виконувати самостійно або за допомогою викладача;

- **принцип орієнтації на практичну діяльність** зумовлює систематичне налаштування студентів у процесі підготовки на умови педагогічної праці, спрямованої на реалізацію ДП у навчанні учнів. Цей принцип скеровує на використання на заняттях професійно-педагогічних задач, рольових ігор, проблемних ситуацій, моделювання фрагментів занять в умовах реалізації ДП.

Також до принципів актуальних у процесі організації підготовки студентів відносимо **принцип екстереорізації індивідуального досвіду студентів, принцип науковості, принцип емоційності та мажорності**.

Ефективність підготовки до здійснення ДП вимагає створення низки педагогічних умов. До таких відносимо:

- спрямованість підготовки на розвиток готовності до здійснення ДП як важливого компоненту загальної готовності майбутніх учителів гуманітарних дисциплін до професійної діяльності;

- актуалізація можливостей навчальних дисциплін у контексті реалізації підготовки, що проявляється в інтеграції педагогічних, предметно-методичних та ресурсних знань по проблемі ДП;
- відповідне педагогічне забезпечення підготовки, що проявляється у наявності компетентних педагогічних дій у ході її реалізації;
- стимулювання пізнавальної активності, творчості майбутніх учителів проявляється у використанні активних, дослідницьких, проблемних, пошукових методів, різних форм аудиторної та позааудиторної роботи.

Розгляд підготовки майбутніх учителів гуманітарних дисциплін до здійснення ДП у вигляді системи, яка складається з частин, зумовив виділення наступних етапів її реалізації: **орієнтувально-інформаційного; навчально-практичного; самостійно-творчого.**

Метою першого, **орієнтувально-інформаційного етапу** є розвиток у студентів спрямованості на сприяння особистісному розвитку учнів у процесі навчання, формування орієнтації та мотивації на реалізацію ДП у майбутній професійній діяльності. На цьому етапі відбувається цілеспрямований розвиток когнітивної сфери майбутнього фахівця, починається формування ресурсного фонду знань по проблемі ДП. Паралельно поступово починає формуватися комплекс педагогічних умінь, які уможливають практичну реалізацію майбутніми вчителями цього підходу у професійній діяльності. Цей етап розгортається, як зазначено попередньо, в процесі вивчення студентами курсів "Педагогіка" (розділ "Дидактика"), "Методика викладання предмету спеціалізації".

Другий етап, **навчально-практичний**, передбачає цілеспрямоване формування ресурсного фонду знань студентів по проблемі ДП, формування всіх груп умінь, необхідних для практичної реалізації зазначеного підходу у професійно-педагогічній діяльності, стійкої мотивації на реалізацію даного підходу. Цей етап підготовки розгортається у процесі вивчення студентами спецкурсу "Підготовка майбутнього вчителя до здійснення ДП у навчанні учнів ЗНЗ". Даний спецкурс дає можливість систематизувати, узагальнити та поглибити знання студентів з досліджуваної проблеми, цілеспрямовано розвинути всі групи вмінь, на яких ґрунтується реалізація ДП.

Третій етап, **самостійно-творчий**, передбачає формування готовності до здійснення ДП безпосередньо у професійній діяльності студентів. Цей етап дозволяє майбутнім учителям перевірити та продемонструвати рівень своїх знань та умінь у процесі педагогічної практики з огляду на специфіку предмету спеціалізації та конкретний учнівський контингент. Третій етап має на меті також створення умов для творчого пошуку майбутніх учителів гуманітарних дисциплін у досліджуваній сфері. Результатом такого пошуку є написання та захист курсових робіт, дипломних проєктів, виступи на науково-практичних конференціях.

Наступний компонент, представлений у моделі підготовки – форми її організації. Вибір організаційних форм відбувається на основі врахування того факту, що зміст підготовки розгортається у ході вивчення студентами різних блоків дисциплін, спецкурсу, у педагогічній практиці та науково-дослідницькій роботі студентів. Відповідно, обґрунтованим є виділення форм організації процесу підготовки як в аудиторний, так і в позааудиторний час. Аудиторні форми організації підготовки: лекції, міні-лекції (бесіди), семінарські, лабораторно-практичні заняття, методичні майстерні, відеолaboratorні роботи. Позааудиторні форми роботи мають доповнити її зміст, дозволити студентам творчо опрацювати різні аспекти проблеми, ознайомитися з досвідом роботи вчителів, які систематично здійснюють ДП у навчанні учнів. У процесі організації підготовки студентів-гуманітаріїв доцільним є звернення до таких форм позааудиторної роботи: індивідуальні форми (звіт студента з педагогічної практики, створення методичного портфоліо); групові форми (робота студентів в групах за інтересами); колективні форми (зустрічі студентів з учителями-новаторами, відвідування майстер-класів вчителів-предметників, які реалізують ДП у навчанні учнів тощо).

У моделі також зазначено, що у процесі реалізації підготовки майбутніх учителів гуманітарних дисциплін до здійснення ДП у навчанні учнів мають домінувати активні, інтерактивні методи навчання, які зумовлені підходами та принципами її організації.

Останній компонент моделі представляє собою оцінку результатів підготовки майбутніх учителів гуманітарних дисциплін до здійснення ДП. Він визначається оцінкою рівня готовності студентів до здійснення ДП на основі критеріїв, які розкривають змістове наповнення готовності до реалізації цього підходу. Ми виділили такі рівні готовності майбутніх учителів гуманітарних дисциплін до здійснення ДП: **низький, середній та високий (достатній).**

Ефективність запропонованої моделі перевірена шляхом практичної її реалізації у процесі підготовки майбутніх учителів іноземних мов Житомирського державного університету імені Івана Франка, що дозволяє рекомендувати її у якості орієнтовної основи організації підготовки до здійснення ДП у навчанні учнів ЗНЗ гуманітарних факультетів інших вищих педагогічних навчальних закладів України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Слєпкань З. І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі : [навч. посіб.] / З. І. Слєпкань. – К. : Вища шк., 2005. – 239 с.

2. Філософські абрисы сучасної освіти : [монографія] / авт. кол. : І. Предборська, Г. Вишинська, В. Гайдено та ін. ; [за заг. ред. І. Предборської]. – Суми : ВТД "Університетська книга", 2006. – 226 с.
3. Подмазін С. Сутність парадигми особистісно орієнтованої освіти / С. Подмазін // Директор школи. – Україна. – 2000. – №7–8. – С. 19–25.

Матеріал надійшов до редакції 23.09. 2011 р.

Гуманкова О. С. Модель подготовки будущих учителей гуманитарных дисциплин к реализации дифференцированного подхода в обучении учащихся общеобразовательных учебных заведений.

Статья посвящена проблеме подготовки будущих учителей гуманитарных дисциплин к реализации дифференцированного подхода в обучении учащихся общеобразовательных учреждений. Исследование освещает и обосновывает содержание и структуру модели подготовки будущих учителей гуманитарных дисциплин к реализации дифференцированного подхода в обучении учащихся общеобразовательных учебных заведений.

Gumankova O. S. The Humanities Teachers: the Model of Preparing to the Differentiated Approach Realization in the Educational Process of Secondary Schools.

The article studies the problem of the humanities teachers' training aimed at realizing the differentiated approach in the students' teaching in the secondary schools. The study explores and formulates the model content and structure of the future humanities teachers' training aimed at realizing the differentiated approach in the students' teaching in the secondary schools.